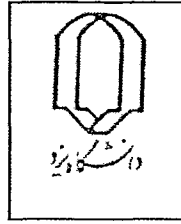

LOVE

باسمه تعالی

مجتمع علوم انسانی

دانشکده زبان و ادبیات

گروه زبان و ادبیات فارسی

پایان نامه

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

زبان و ادبیات فارسی

نقد و تحلیل دیوان فخرالدین عراقی

استاد راهنما:

دکتر محمد حسین دهقانی فیروزآبادی

استاد مشاور:

دکتر سید محمود الهام بخش

پژوهش و نگارش:

محمد حبیب الهی

اسفندماه ۱۳۸۶

۳۳۷۴۴

۱۳۸۷ / ۹ / ۲۳

کتابخانه مرکزی دانشگاه بغداد
تیم کتابخانه مرکزی

تقدیم به:

عشق و سیکر انگی اش

و به تمام عاشقانی که

سرو جان در راه دوست دادند

و دیده بیدی نیالودند

که بهمانا عراقی

از جلدی آنهاست.

من لم يشكر المخلوق لم يشكر الخالق

سپاس خدای را که توانایی این کار را به من ارزانی داد و از درگاه آن منان بی همتا درخواست نزول نعمت بی دریغ را خواهانم.

از استاد محترم و گرامی جناب آقای دکتر محمدحسین دهقانی فیروزآبادی که عهده‌دار سمت استادراهنمایی این رساله شدند و نهایت تلاش و توانایی خویش را در همکاری با اینجانب به جا آوردند ممنون و سپاسگزارم. از جناب آقای دکتر سید محمود الهام بخش که سمت مشاوره اینجانب را پذیرفتند و دم گرم ایشان همواره دلگرممان می‌ساخت قدردانی می‌نمایم و جا دارد قدردان و سپاسگزار جناب آقای دکتر یدا... جلالی، مدیر گروه محترم گروه زبان و ادبیات فارسی که همواره راهنمایی‌های ایشان چراغ راهم بودند، باشم.

مدیریت تحصیلات تکمیلی

صور تجلسه دفاعیه پایان نامه دانشجوی دوره
کارشناسی ارشد

شناسه: ب/ک/۳

جلسه دفاعیه پایان نامه تحصیلی آقای محمد حبیب‌اللهی دانشجوی کارشناسی ارشد رشته /

گرایش: زبان و ادبیات فارسی

تحت عنوان: نقد و تحلیل دیوان فخرالدین عراقی

و تعداد واحد: ۴ در تاریخ ۱۳۸۶/۱۲/۱۵ با حضور اعضای هیأت داوران (به شرح ذیل) تشکیل گردید.

پس از ارزیابی توسط هیأت داوران، پایان نامه با نمره: به عدد ۱۹/۱۸ به حروف

نوزده و نیم و درجه مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء

نام و نام خانوادگی

دکتر محمدحسین دهقانی فیروزآبادی

عنوان

استاد/ استادان راهنما:

دکتر سید محمود الهام بخش

استاد/ استادان مشاور

دکتر محمدعلی صادقیان

متخصص و صاحب نظر داخلی:

دکتر مرتضی فلاح

متخصص و صاحب نظر داخلی:

نماینده تحصیلات تکمیلی دانشگاه (ناظر)

نام و نام خانوادگی: دکتر رسول بخشی دستگردی

امضاء:

چکیده

فخرالدین عراقي از عارفان و شاعران بزرگ قرن هفتم می‌باشد. وی در کمجان متولد شد و با توجه به نبوغ و پشتکاری که داشت توانست در سن هفده سالگی بر کرسی تدریس و ارشاد بنشیند. وی بر اثر عشق به قلندر پسری خان ومان خود را ترک کرد و راهی غربت گردید. به مولتان رفت و در آنجا تحت تربیت و ارشاد شیخ بهاءالدین زکریا مولتانی قرار گرفت و از عشق مجازی اعتلا پیدا کرد و وارد اقیانوس بیکران عشق الهی شد. وی توانست با تکیه بر عشق مراحل و دشواریهای این راه هولناک را بپیماید و در مدتی کوتاه به مقامی بلند برسد. عرفان، عشق، ذوق و نبوغ او از وی شاعری پر آوازه ساخت به طوری که شعر او در زمان حیات او ورد زبان خاص و عام گردید. قوالان و مطربان از یک طرف و هم مسلکان او از طرف دیگر با برداشتهای متفاوت از آنها بهره‌ها می‌بردند. با بزرگان زیادی مانند سهروردی، مولوی و قونیوی دیدار و حشر و نشر داشت.

بعد از مرگ زکریامولتانی راهی حجاز و سپس سرزمین روم شد و در آنجا با صدرالدین قونیوی، شاگرد بلاواسطه‌ی محی‌الدین عربی آشنا شد. در مجالس درس صدرالدین قونیوی که به تدریس و اشاعه‌ی اندیشه‌ی وحدت وجودی محی‌الدین عربی مشغول بود حاضر می‌شد. وی توانست با استفاده از مباحثی که در کلاس درس قونیوی انجام می‌گرفت اثر ارزشمند خود لمعات را بنویسد که تحت تاثیر مستقیم اندیشه‌ی محی‌الدین عربی است و باعث رونق و اشاعه‌ی اندیشه‌ی وحدت وجودی ابن عربی شد و به خاطر ارزش والای این اثر، شرح‌های زیادی بر آن نوشته شد. دیوان اشعار، منظومه‌ی عشاقنامه و اصطلاحات صوفیه از آثار معروف دیگر وی است. عشاقنامه یا ده‌نامه‌ی وی سرمشق شاعران دیگر در سرودن عشاقنامه شد.

وی جز پیروان اندیشه‌ی تجلی و از جمال دوستانی است که چهره‌های زیبا را و به طور کلی هر چیزی را مجلای حق می‌دانند و از کسانی است که عشق مجازی را قنطره‌ای برای عشق حقیقی می‌داند. وی قلندری است که به ظاهر مهر بدنامی بر پیشانی زده است، عاشقی است که در فراق یار نالان است و از طرف دیگر عارفی است که در هر چیزی به تماشای جمال مطلق می‌نشیند. پیری با

تجربه و راهدان است که به وعظ و تذکیر می‌نشینند و از طرفی شاعری تواناست که با بیانی لطیف دریافتهای ذهنی، فکری و عشقی-عرفانی خود را با مهارت هر چه تمامتر و سادگی هر چه بیشتر در فکر و ذهن مخاطبان حک می‌کند و ورد زبانها می‌سازد. گاهی از فراق محبوب می‌نالد، گاهی از مرگ عزیزان نوحه سر می‌دهد، گاهی به خاطر دوری از وطن گلایه می‌کند و گاهی از له شدن همنوعانش زیر سم اسبان مغول ناله سر می‌دهد و بدین سان انسانی نیست که از درد جامعه‌ی خود و حقیقت آن چشم‌پوشد و آنها را نادیده بگیرد.

عراقی پس از ترک روم به مصر و شام رفت و مدتی بعد از ملاقات پسرش کبیر الدین، در سال ۶۸۸ هجری درگذشت و در جیل صالحیه‌ی دمشق، کنار قبر محی‌الدین عربی به خاک سپرده شد. این رساله به نقد و تحلیل دیوان این عارف-شاعر می‌پردازد و زندگی عراقی، درونمایه‌ی شعر عراقی، صور خیال در شعر عراقی، ویژگیهای زبانی، سبکی و دستوری و تاثیر و تاثرات در این دیوان بررسی می‌شود. امید است که این اقدام گامی در آشنایی هر چه بیشتر با بزرگان این دیار باشد و افکار بلند و پاک آنان بر این شهر و دیار سایه گستر گردد.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: مبادی تحقیق
۲.....	تعریف موضوع (تعریف مسأله هدف از اجراء و کاربرد نتایج تحقیق)
۲.....	سابقه تحقیق.....
۴.....	فرضیات (سئولات پژوهشی).....
۵.....	روش تحقیق.....
	فصل دوم: عراقی که بود؟
۷.....	مقدمه.....
۷.....	تولد عراقی.....
۱۰.....	خاندان عراقی.....
۱۰.....	۱-۱ شیخ کبیر الدین.....
۱۰.....	۱-۲ شیخ ابراهیم.....
۱۱.....	۱-۳ شیخ حمید الدین.....
۱۱.....	۱-۴ شیخ کمال الدین.....
۱۱.....	۱-۵ شیخ حسام الدین.....
۱۱.....	۱-۶ شیخ معین الدین.....
۱۱.....	۱-۷ شیخ وجیه الدین.....
۱۲.....	۱-۸ شیخ محمود.....
۱۲.....	۱-۹ شیخ عبدالله.....
۱۲.....	۱-۱۰ حافظ علی محمد.....
۱۳.....	۱-۱۱ محمد موسی پاک.....
۱۳.....	۱-۱۲ خواجه محمد خدا بخش.....

- ۱۳-۱ محمد نظام بخش ۱۳
- ۱۴-۱ محمد حسین بخش ۱۴
- انقلاب روحی ۱۴
- عراقی در محضر بهاءالدین زکریا مولتانی ۱۷
- مرگ بهاءالدین زکریا و مهاجرت عراقی به حجاز و روم ۱۹
- مهاجرت عراقی از مصر به روم و شام ۲۵
- مرگ عراقی ۲۷
- ویژگیهای فکری ۲۸
- مذهب عراقی ۳۶
- معاصرین مؤثر در عراقی ۴۱
- ۱-۱ محی الدین ۴۱
- ۱-۲ شیخ بهاءالدین زکریا مولتانی ۴۲
- ۱-۳ شیخ شهاب الدین سهروردی «ابوحفص عمر بن محمد» ۴۳
- ۱-۴ شیخ صدر الدین محمد بن الحق قونیوی ۴۳
- ۱-۵ بابا کمال جندی ۴۴
- ۱-۶ شیخ صدر الدین عارف ۴۵
- ۱-۷ شیخ عماد الدین ۴۵
- ۱-۸ شیخ حمید الدین ۴۶
- ۱-۹ امیر حسینی سادات هروی ۴۷
- ۱-۱۰ جلال الدین مولوی ۴۹
- ۱-۱۱ شمس الدین تبریزی ۴۹
- آثار عراقی ۵۰
- آثار منظوم ۵۰

٥٠	ديوان اشعار.....
٥١	قصايد.....
٥٢	ترجيع بند.....
٥٢	تركيب بند.....
٥٢	رباعيات.....
٥٣	عشاق نامه.....
٥٧	لمعات فخرالدين عراقى.....
٥٩	نامه هاى فخر الدين عراقى.....
٥٩	نامه‌ى اول.....
٦١	نامه‌ى دوم.....
٦١	نامه‌ى سوم.....
٦٢	نامه‌ى چهارم.....
٦٣	نامه‌ى پنجم.....
٦٣	اصطلاحات صوفيه.....
٦٤	آثاري كه به عراقى نسبت داده‌اند.....
٦٤	رساله‌ى لطيفه فى الذوقيات.....
٦٥	رساله فى الحمد له و معناها فى التصوف.....
٦٦	غايه الامكان فى درايه المكان.....
٦٦	فردوس العارفين.....

فصل سوم: زبان و سبك عراقى

٦٩	مقدمه.....
٦٩	زبان و سبك عراقى.....
٦٩	تعريف سبك.....

۷۰	ادوار سبک شعر فارسی
۷۲	مختصات سبک عراقی
۷۲	ویژگیهای زبانی سبک عراقی
۷۳	ویژگیهای صوری و زبانی شعر فخر الدین عراقی
۹۱	ویژگیهای ادبی
۱۰۳	قالبهای شعری
۱۰۳	قصیده
۱۱۰	غزل
۱۱۱	سبک گفتگو در غزلهای عراقی
۱۱۷	توصیف در غزلیات
۱۲۰	ترکیب بندهای عراقی
۱۲۳	ترجیع بندهای عراقی
۱۳۲	قطعات

فصل چهارم: صور خیال در دیوان عراقی

۱۳۶	مقدمه
۱۳۶	تشبیه
۱۳۸	تشبیه از نظر مشبه و مشبه به
۱۳۹	مفرد یا مرکب بودن تشبیه
۱۴۱	تشبیه از نظر وجه شبه
۱۴۱	وجه شبه تحقیقی
۱۴۲	وجه شبه دوگانه
۱۴۳	وجه شبه مرکب
۱۴۳	انواع تشبیه از نظر شکل

- ۱۴۳.....تشبیه مفروق
- ۱۴۴.....تشبیه ملفوف
- ۱۴۵.....تشبیه تمثیلی
- ۱۴۵.....اضافه‌ی تشبیه‌ی
- ۱۴۶.....تشبیه مقلوب
- ۱۴۶.....تشبیه مضمّر
- ۱۴۷.....تشبیه مشروط
- ۱۴۸.....تشبیه تفضیل
- ۱۴۸.....استعاره
- ۱۴۹.....استعاره‌ی مصرحه
- ۱۵۰.....استعاره‌ی بالکنایه یا مکنیه‌ی تخیلیه
- ۱۵۲.....مجاز
- ۱۵۳.....قرینه لفظی
- ۱۵۳.....قرینه معنوی
- ۱۵۳.....علاقه
- ۱۵۶.....کنایه
- ۱۵۷.....کنایه از موصوف(اسم)
- ۱۵۸.....کنایه از صفت
- ۱۵۸.....کنایه از فعل یا مصدر
- ۱۵۹.....آرایه‌های لفظی بدیعی
- ۱۵۹.....تسجیع
- ۱۶۰.....انواع سجع
- ۱۶۰.....سجع متوازی

- ١٦١.....سجع متوازن.....
- ١٦١.....سجع مطرف.....
- ١٦١.....موازنه.....
- ١٦٢.....ترصيع.....
- ١٦٢.....ازدواج.....
- ١٦٣.....تجنيس.....
- ١٦٤.....انواع جناس.....
- ١٦٤.....جناس تام.....
- ١٦٤.....جناس مركب.....
- ١٦٥.....جناس ناقص.....
- ١٦٦.....جناس زايد.....
- ١٦٧.....جناس مطرف.....
- ١٦٧.....جناس مضارع.....
- ١٦٨.....جناس خط يا مصحف.....
- ١٦٩.....جناس مكرر يا مزدوج.....
- ١٦٩.....جناس قلب يا مقلوب.....
- ١٦٩.....اشتقاق يا اقتضاب.....
- ١٧٠.....رد العجز على الصدر.....
- ١٧١.....رد الصدر على العجز.....
- ١٧٢.....تشابه الاطراف.....
- ١٧٢.....رد المطلع.....
- ١٧٣.....رد القافيه.....
- ١٧٤.....ذو قافيتين.....

۱۷۴	طررد و عكس
۱۷۵	تكردار
۱۷۶	آرایه های معنوی
۱۷۶	حسن تعلیل
۱۷۶	مطابقه
۱۷۷	تناقض (پارادوكس)
۱۷۸	مراعات نظیر
۱۷۸	ایهام
۱۷۹	ایهام تناسب
۱۷۹	ایهام تضاد
۱۸۰	استخدام
۱۸۰	تجاهل العارف
۱۸۱	لف و نشر
۱۸۲	تقسیم
۱۸۲	جمع با تقسیم
۱۸۳	اعداد یا سیاقه الاعداد
۱۸۳	تنسيق الصفات
۱۸۴	ارسال المثل یا تمثیل
۱۸۵	سؤال و جواب
۱۸۵	تلمیح
۱۸۶	مبالغه و اغراق
۱۸۶	تجريد

فصل پنجم: درونمایه‌های شعر عراقی

۱۸۹.....	مقدمه
۱۸۹.....	تجلی
۱۹۰.....	مرحله‌ی اول
۱۹۰.....	مرحله‌ی دوم
۱۹۰.....	مرحله‌ی سوم
۱۹۶.....	استتار
۱۹۸.....	وحدت وجود
۱۹۹.....	کثرت وجود و موجود
۱۹۹.....	وحدت وجود و کثرت موجود
۲۰۰.....	کثرت در وحدت و وحدت در کثرت
۲۰۰.....	وحدت وجود و موجود
۲۰۷.....	وحدت و کثرت
۲۱۳.....	اعیان ثابت
۲۲۰.....	حقیقت محمدی
۲۲۴.....	جمال دوستی عراقی
۲۲۴.....	عشق الهی
۲۲۵.....	عشق مجازی
۲۳۳.....	عشق
۲۳۸.....	عشق مجازی
۲۴۳.....	عشق حقیقی و الهی
۲۴۸.....	وصف حال عاشق
۲۵۳.....	معشوق در شعر عراقی

۲۵۸.....	وصال
۲۶۰.....	نصیحت گرایبی عراقی و جنبه‌ی تعلیمی شعر او.....
۲۶۵.....	دنیا گریزی و آزادگی عراقی.....
۲۷۰.....	نوستالژی در شعر عراقی.....
۲۷۱.....	نوستالژی و مکتب رمانتیک.....
۲۷۲.....	نوستالژی و خاطره.....
۲۷۴.....	نوستالژی غم غربت یا دوری از وطن.....
۲۷۵.....	نوستالژی خاطرات دوران کودکی و جوانی و سپری شدن عمر.....
۲۷۶.....	نوستالژی شاعر در باب از دست رفتن دوستان و مرشدان او.....
۲۷۸.....	نوستالژی غم غربت.....
۲۸۰.....	نوستالژی اجتماعی.....
۲۸۲.....	نوستالژی عشق و فراق.....
۲۸۵.....	فنا.....
۲۸۷.....	علم فنا و قاعده آن.....
۲۸۸.....	فانی.....
۲۸۸.....	انواع فنا.....
۲۸۹.....	فنا‌ی صفات.....
۲۹۰.....	فنا‌ی افعالی.....
۲۹۱.....	فنا‌ی ذات یا فنا‌ی محض.....
۲۹۴.....	عرفان عراقی.....
۲۹۶.....	زهد.....
۳۰۰.....	کعبه.....
۳۰۱.....	مسجد.....

۳۰۲.....	مناجات
۳۰۳.....	جنت
۳۰۴.....	می و ترکیبات آن
۳۰۶.....	می عشق
۳۰۶.....	شراب
۳۰۷.....	می مغانه
۳۰۸.....	میکنده
۳۰۹.....	میخانه
۳۱۰.....	مست
۳۱۱.....	نیم مست
۳۱۱.....	مست خراب
۳۱۲.....	رخ
۳۱۳.....	زلف
۳۱۵.....	لب
۳۱۶.....	آب
۳۱۶.....	آب حیات
۳۱۷.....	آب آتش افروز
۳۱۷.....	صومعه
۳۱۸.....	بتکده
۳۱۹.....	خرابات
۳۲۰.....	دیر
فصل ششم: تأثیر و تأثرات	
۳۲۳.....	مقدمه

۳۲۳.....	تأثیر پذیری عراقی از بزرگان پیش از خود.....
۳۲۴.....	حلاج.....
۳۲۵.....	خاقانی.....
۳۲۷.....	سنایی.....
۳۳۲.....	عطار.....
۳۳۶.....	مولوی و سعدی.....
۳۳۷.....	مولوی.....
۳۴۲.....	سعدی.....
۳۴۷.....	شاه نعمت اله ولی.....
۳۴۹.....	خواجوی کرمانی.....
۳۵۰.....	حافظ.....
۳۵۸.....	جامی.....
۳۶۱.....	هاتف اصفهانی.....
۳۶۲.....	پروین اعتصامی.....
۳۶۲.....	عبید زاکانی.....
۳۶۴.....	نتیجه.....
۳۶۷.....	فهرست آیات قرآن.....
۳۷۳.....	فهرست احادیث و گفته‌های مشایخ و بزرگان.....
۳۷۴.....	فهرست کنایات.....
۳۷۹.....	فهرست اصطلاحات عرفانی.....
۳۸۲.....	فهرست منابع و مأخذ.....

پیشگفتار:

ادبیات یک ملت روح آن ملت را در خود دارد و محلی امن برای نگهداری آن و وسیله‌ای مؤثر و مطمئن برای انتقال آن به آیندگان است. هر چیزی در این بیکران هستی نقطه‌ی آغاز، اوج و افولی دارد. یکی از مشخصه‌های مهم ملت ایران از قدیم‌الایام تا کنون روحیه‌ی عشق ورزی، نوع‌دوستی، دینداری و توجه به ماورا بوده است به‌طوری‌که سمبل بسیار مناسبی برای این اصول هستند و به آن می‌بالند و یگانه‌ملتی نام گرفتند که همیشه یگانه پرست بوده‌اند. شعر و ادبیات به انحاء مختلف در میان ایرانیان رواج داشته و همواره افرادی برجسته در این زمینه بودند که در میان بزرگان قد علم کنند و به گونه‌ای لیاقت خود و هموعانش را به اثبات برسانند. شعر از زمان حنظله‌ی بادغیسی و محمد بن وصیف سگزی و رودکی گرفته تا فردوسی توسی و خاقانی و نظامی افش و خیزهای فراوانی داشته است. سنایی توانست عرفان و افکار عرفانی و دینی را در سطح گسترده‌ای وارد حیطه‌ی ادبیات و شعر نماید و با این وسیله روحی در کالبد ادبیات و شعر این سرزمین بدمد. قصیده که زمان افول خود را طی می‌کرد جای خود را به غزل داد و مضامین کهنه و تکراری مدح و ستایش و شرح عشق‌های معلوم‌الحال و توصیفات رخسار زیبای پسران که دیگر رمقی از آن نمانده بود جای خود را به روحی بزرگ و قوی مانند عشق حقیقی و عرفان داد. بزرگانی مانند عطار و مولوی پا به عرصه‌ی وجود نهادند و شاهکارهای خود را به یادگار گذاشتند. عراقی نیز از جمله‌ی این افراد بود که توانست ایده‌های نو، مفید، زیبا و دلپذیر را در سخن خود با زیبایی غیر قابل وصفی به جهانیان عرضه کند. عراقی آثار قابل توجهی از خود به یادگار گذاشت که دیوان اشعار و لمعات را میتوان نام برد. از میان آثار عراقی لمعات از همان قدیم مورد نقد و تفسیر قرار گرفت. در زمینه‌ی دیوان وی نیز اقداماتی صورت گرفته است از جمله تصحیح خانم محتشم که الحق کار بسیار جالبی است. تصحیح دیگری نیز توسط م. درویش صورت گرفته است ولی تفاوت زیادی با تصحیح خانم محتشم دارد و به پای آن نمی‌رسد. البته مقدمه‌ای از نفیسی ضمیمه آن است که در خور توجه است. با توجه به اینکه دیوان عراقی اثری قابل توجه هم در زمینه‌ی ادبیات و هم در زمینه‌ی عرفان

است و کار همه جانبه و مفیدی در تحلیل آن انجام گرفته نشده است لذا تصمیم به این امر مهم که همانا نقد و تحلیل این اثر ارزشمند است، گرفتیم.

این رساله کاری پژوهشی است که به کتاب و کتابخانه و آثاری که هم در زمینه‌ی عراقی و آثار او و هم در زمینه‌ی افکار هم مسلکان او باشد، نیاز داشت. داشتن طرحی مناسب بسیار ضروری بود. آثاری که درباره‌ی عراقی و افکار و اندیشه‌های او باشد نسبت به شاعرانی مانند انوری، سنایی، خاقانی و... کمتر بود و مخصوصاً درباره‌ی دیوان وی اطلاعات محدودی در اختیار بود. مجموعه مقالاتی در رابطه با عراقی نوشته شد که در کنگره بزرگداشت وی ارائه و در مجموعه مقالات این کنگره جمع آوری گردید ولی متأسفانه با وجود تلاش فراوان و مسافرت‌های زیادی که به تهران، شیراز، اصفهان، اهواز و حتی همدان داشتم نتوانستم این مجموعه مقالات را به دست آورم. بعضی از منابعی که می‌توانست در پیشبرد رساله مفید باشد در کتابخانه دانشگاه موجود نبود و یا دسترسی به آنها به صورت مطلوب امکان‌پذیر نبود. از کتابخانه‌های شهر یزد نیز نتوانستم در این زمینه بهره‌ای ببرم مخصوصاً اینکه کتابخانه‌ی وزیر یزد مدتی بسیار طولانی امکان امانت دهی نداشت. یکی از آثار عراقی که نسخه‌های معدودی دارد فردوس‌العارفین است. اخترچیمه از آن در نوشتن اثر خود یعنی «مقام شیخ فخرالدین عراقی در عرفان اسلامی» استفاده کرده است و طبق گفته‌ی ایشان این اثر باید در مدرسه‌ی سریزدی یزد موجود باشد ولی بعد از گذشتن از هفت خوان رستم نتوانستم این اثر را از نزدیک ببینم. مسئولین این کتابخانه از آن اظهار بی‌اطلاعی کردند و نامی از آن در لیست نسخه‌های خطی آن کتابخانه وجود نداشت! کارت غدیر که می‌توانست مفید و مشکل‌گشا باشد به جز در دانشگاه شیراز گرهی نگشود!

یکی از کارهای مهمی که در رابطه با آثار عراقی به انجام رسید تصحیح کلیات او توسط سرکار خانم دکتر نسرین محتشم است. با توجه به اینکه این تصحیح جدیدترین تصحیحی است که از این اثر ارزشمند در دست است و کاری شایسته و بایسته است با مشورت با استادان محترم در دانشگاه یزد و شهید بهشتی، بنای کار خود را بر اساس این تصحیح قرار دادم. از بعضی اطلاعات و توضیحات و مستندات آن استفاده کردم و تلاشم بر این بود که شرط امانت را رعایت کنم و امیدوارم